

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

XV. KÖTET. — 12. SZÁM.

EMLÉKBESZÉD
KATONA LAJOS

LEVELEZŐ TAG FÖLÖTT

CSÁSZÁR ELEMÉR

LEVELEZŐ TAGTÓL

(Olvastatott a Magy. Tud. Akadémia 1912. május hó 28-án tartott összes ülésén.)

ARCZKÉPPEL.

Ára 1 korona.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1912.

EMLEKBESZÉDEK

A M. T. AKADÉMIA ELHÚNYT TAGJAIRÓL.

I. kötet.	I. Korponay János l. t.-ről. <i>Kápolnai Pauer István</i> l. tagtól	— kor. 20 fill.
	II. Suhayda János lev. tagról. Dr. <i>Konek Sándor</i> r. tagtól	— » 20 »
	III. Morócz István lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	— » 20 »
	IV. Révész Imre l. tagról. <i>Ballagi Mór</i> r. tagtól	— » 40 »
	V. Broca Pál külső tagról. <i>Lenhossék József</i> r. tagtól	— » 60 »
	VI. Asbóth Lajos lev. tagról. <i>Kápolnai Pauer István</i> lev. tagtól	— » 20 »
	VII. Ami Boué külső tagról. Dr. <i>Szabó József</i> r. tagtól	— » 20 »
	VIII. Fabritius Károly lev. tagról. <i>Kozma Ferencz</i> lev. tagtól	— » 80 »
	IX. Jerney János emlékezete. <i>Gyárfás István</i> lev. tagtól	— » 40 »
	X. Mihályi Károly lev. tagról. <i>Domanovszky Endre</i> lev. tagtól	— » 20 »
II. kötet.	I. Molnár Aladár levelező tagról. <i>Tanárky Gedeon</i> l. tagtól	— » 40 »
	II. Árkosi Benkő Dániel lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	— » 20 »
	III. Mailáth Gy. emlékezete. Gr. <i>Szécsen Antal</i> t. tagtól	— » 20 »
	IV. Charles Róbert Darwin k. tagról. <i>Margó Tivadar</i> r. tagtól	— » 80 »
	V. Wöhler Frigyes k. tagról. <i>Nendtvich Károly</i> l. tagtól	— » 20 »
	VI. Érkövy Adolf l. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> l. tagtól	— » 20 »
	VII. Zsivora György l. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> rendes tagtól	— » 40 »
	VIII. Fenzl Ede k. tagról. Dr. <i>Haynald Lajos</i> igazg. és t. tagtól	— » 60 »
	IX. Sainte-Claire Deville Henrik k. t.-ről. <i>Than Károly</i> r. tagtól	— » 60 »
	X. Mignet Ferencz k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> igazg. tagtól	— » 20 »
III. kötet.	I. Tarczy Lajos rendes tagról. <i>Török József</i> r. tagtól	— » 20 »
	II. Thiers Lajos Adolf k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól	— » 20 »
	III. Lönnrot I. k. tagról. <i>Hunfalvy Pál</i> r. tagtól	— » 40 »
	IV. Baintner János l. tagról. <i>Apáthy István</i> r. tagtól	— » 20 »
	V. Guizot Ferencz k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól	— » 20 »
	VI. Horváth Cyrill tisz. tagról. Dr. <i>Pauer Imre</i> tisz. tagtól	— » 20 »
	VII. Davis József Bernát k. tagról. <i>Lenhossék József</i> rendes tagtól	— » 40 »
	VIII. Vandrák A. lev. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> lev. tagtól	— » 40 »
	IX. Konek Sándor r. tagról. <i>Kautz Gyula</i> r. tagtól	— » 20 »
	X. Kruesz Krizosztom t. tagról. <i>Hollós Jusztián</i> lev. tagtól	— » 40 »
IV. kötet.	I. Zsoldos Ign. r. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	— » 60 »
	II. Benfey Tivadar k. tagról. <i>Budenz József</i> r. tagtól	— » 20 »
	III. Frankenburg Adolf l. tagról. <i>Vadnai Károly</i> l. tagtól	— » 40 »
	IV. Tárkányi Béla József t. tagról. <i>Szvorényi József</i> t. tagtól	— » 60 »
	V. Dr. Henle Jakab k. tagról. Dr. <i>Mihalkovics Géza</i> r. tagtól	— » 20 »
	VI. Pompéry János l. tagról. <i>Joannovics György</i> t. tagtól	— » 20 »
	VII. Gyárfás István l. tagról. <i>Szilágyi Sándor</i> r. tagtól	— » 20 »
	VIII. Kovács Pál lev. tagról. <i>Vadnai Károly</i> r. tagtól	— » 20 »
	IX. Ladányi Gedeon l. tagról. <i>Szabó Károly</i> r. tagtól	— » 20 »
	X. Korizmics László t. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	— » 20 »
V. kötet.	I. Fábian Gábor rendes tagról. <i>Zichy Antal</i> t. tagtól	— » 20 »
	II. Tanárky Gedeon lev. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	— » 80 »
	III. Dr. Zlamál Vilmos lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	— » 20 »
	IV. Fleischer Leberecht Henrik k. t.-ről. <i>Goldziher Ign.</i> l. tagtól	— » 60 »
	V. Hornyik János lev. tagról. <i>Szilágyi Sándor</i> r. tagtól	— » 40 »
	VI. Reichard Henrik Vilmos k. tagról. <i>Kamitz Ágost</i> lev. tagtól	— » 40 »
	VII. Boissier Péter Edmund k. tagról. Dr. <i>Haynald Lajos</i> t. tagtól	— » 40 »
	VIII. Greguss Ágost rendes tagról. <i>Bánóczy József</i> l. tagtól	— » 40 »
	IX. Grote Artur külső tagról. Dr. <i>Duka Tivadar</i> l. tagtól	— » 20 »
	X. Rózsay József t. tagról. Dr. <i>Batizfalvy Sámuel</i> l. tagtól	— » 40 »
VI. kötet.	I. Petzval Ottó r. tagról. <i>Kondor Gusztáv</i> l. tagtól	— » 20 »
	II. Ökröss Bálint lev. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	— » 40 »
	III. Hunfalvy János r. tagról. <i>Keleti Károly</i> r. tagtól	— » 60 »
	IV. Tóth Ágoston lev. tagról. <i>Hollán Ernő</i> t. tagtól	— » 40 »

Katona Lajos.

KATONA LAJOS EMLÉKEZETE

CSÁSZÁR ELEMÉR 1. tagtól.

(Felolvasta a M. Tud. Akadémia 1912 május 28-ikán tartott összes ülésén.)

Katona Lajosnak, a folklóre és irodalomtörténet hivatott művelőjének, emlékét újítom föl a tek. Akadémia megtisztelő bizalmából. Valójában nem szorult Katona az én erőtlén szavamra. Emlékét nemcsak egy fényes fehér márványlap őrzi a kerepesi temető hangulatos szomorú fái között, nemcsak művei hirdetik egykori nagyságát, hanem mindannyian, a kik e teremben együtt vagyunk, magunk elé tudjuk még képzelni, látjuk szemüvege mögött megcsillanó szemét s azt az éles, mélyreható tekintetet, a mely a lélek gazdagságának biztos jele. Alig másfél éve örökre elhomályosult ez a szem, megtört ez a tekintet. Solon boldognak nevezte volna őt, mint a nemes testvérpárt, Kleobist és Bitont, mert a halál élete teljében, nagy célja elérése után ragadta el; mi azonban, a modern kor emberei, tragikusnak találjuk korai halálát, mely szeretteit, jó barátait s a tudományt tőle megfosztotta.

Az a majd két esztendő, mely a mai napot halála pontjától elválasztja, csak az elvesztésén érzett fájdalmunkat enyhítette, magát a veszteséget nem; megnyugszunk abban, a mit megváltoztatni nincs hatalmunk, de számbaveszszük veszteségünket, mint a tengerész a vihar elülte után. Törekedjünk, a mennyire embertől telik, elhallgattatni azokat a baráti érzelmeket, melyek a múltban bennünket összefűztek, s »sine studio« megállapítani Katona Lajos tudományos jelentőségét.

I.

Katona tudós volt, a szó igazi értelmében. A szokásmondás csak a költőről tartja azt, hogy annak születik, a tudósról hallgat. Valóban, míg az igazi költő gyakran egyszerre, mint kész, kiforrott tehetség emelkedik ki a homályból, a tudósok fejlődését nyomon kísérhetjük, minden dolgozatuk fejlődésüknek egy-egy mozzanatára vet világot. Katona pályája tanulságosan igazolja is, czáfolja is ezt az elméletet. Igazolja, mert a *Völund kovács* romantikus, a képzelet szárnyán csapongó szerzőjéből a szemünk láttára fejlődik széles látókörű folkloristává, majd exact philologussá; czáfolja, mert olyan kiválóságait ismerteti meg, a melyeket nem úgy szerzett, fáradságos munkával, lelkiismeretes tanulmánnyal, hanem magával hozta őket, mint a költő a veleszületett tehetségét. A tudósnak, ha e jelzőt nem terjesztjük ki a szorgalmas adatgyűjtőkre, a jelenségek pusztá megfigyelőire és leíróira, a legnagyobb adománya, akárcsak a költőnek, a tehetség, s a különbség legföljebb az, hogy a művészi hivatottság az élet gátló körülményei ellenére is kitör és diadalmaskodik, míg a tudós hajlam, ha nem támogatja kellő tanulmány és szorgalom, elsorvad.

Katona azon tudósaink közé tartozott, a kik származásuknak pusztán a lelki dispositiójukat köszönhatték. Férfi őseitől, a kik Váczott becsületes iparosok voltak, a gyöngye testalkaton kívül a szorgalmat és kötelességtudást, családjá nőtagjaitól a vallásosságot s a kitartást örökölte. S ő is, a tudomány is még egy dologért lehet hálás derék szüleinek, azért, hogy tehetségét fölismerve nem fogták mesterségre, hanem erejüket meghaladó áldozattal tudományos pályára nevelték. 1872-ben, tíz éves korában — 1862. június 4-én született Váczott — előbb a váczi, majd a két utolsó évre az esztergomi gymnasiumba adták. Szüleinek, rokonainak minden jóindulata ellenére már ekkor ránehezedtek gyöngye vállára az életfönn tartás súlyos gondjai. Ez a kettős küzdelem, a tudományért s a mindennapi kenyérért, majd húsz évig tartott. A lelki erőnek ilyen túlságos megfeszítését testi szervezete sínylette meg, a mi viszont a lélekre hatott vissza; csüggedés és ideges nyugtalanság meg-megszakították munkáját, s elhajlították pályáját.

Tudományos fejlődésére két körülmény volt nagy jelentőségű. Az egyik csak tartalommal töltötte meg lelkét, a másik irányt is szabott fejlődésének. Az első az a majd másfél esztendő, a mit a váci semináriumban töltött (1883 őszétől 1884 teléig). Itt fejlesztette tökéletessé latin nyelvtudását, s itt szerezte meg az egyházi latin irodalomnak azt a gazdag és mély ismeretét, a mely később összehasonlító irodalomtörténeti vizsgálódásainak szilárd alapjául szolgált. Az emberi élet a véletlenek át nem tekinthető láncolata. Ha Katonát nem viszi sorsa egyházi pályára, ha kiesik életéből ez a rövid, nem is másfél esztendő, nem lett volna a középkor irodalmának Argus-szemű kutatója. A seminárium falai között megismerte, megértette, megszerette a középkort, s ez az érzelem, lappangva bár, a hamu alatt, majd másfél évtizedig égett lelkében. Akkor kitört.

A másik körülmény gráci tartózkodása. 1885-ben mint a budapesti egyetem bölcsészeti karának végzett, de szigorlatot nem tett hallgatója kreol tanulmányokkal foglalkozott s utasításokért Schuchardt Hugóhoz, a gráci egyetem nagytudományú romanistájához, fordult. Schuchardt meglepve az egyetemi hallgató széleskörű ismereteitől, készséggel szolgált a kívánt fölvilágosításokkal, de hozzátette: »Zunächst muss ich Ihnen nun sagen, dass Sie indem Sie Belehrung verlangen, auch mir solche ertheilen«. Majd fölismerve Katona lelki adományait, lehetővé tette számára, hogy tanulmányait Grácban folytassa, s a rá következő második évben, 1887 tavaszán befejezze.

A Grácban töltött négy semester elhatározó volt Katona egész életére, sőt lelki világára. Két értékes egyéniség hatása alá került, a kik tudós hajlamait helyes irányba terelték. Schuchardt volt az egyik, a ki őt módszeres romanistává képezte. Katona ebben az irányban nem gyümölcsöztette kel'őleg tanulmányait, a román philológiával tudományosan nem igen foglalkozott, mindössze pályája elején írt könnyű tollal egy pár német újságcikket Maupassantról és Beaumarchaisról s egy terjedelmesebb, de szintén népszerűsítő célú tanulmányt magyarul Molière-ről (*Molière otthon és a társaságban*, 1889). Élete utolsó éveiben még egyszer visszatért ad pristinum amorem, egy szép és mély könyvet írván Petrarcaról, de a közben eltelt majd húsz esztendőt semmiféle romanistikai nyom nem jelzi. A román philolo-

giával való foglalkozása mégsem volt meddő: jó iskola volt számára, mert ekkor tanult meg tudományosan dolgozni. Az alapos, részletmunkának megbecsülése, az adatoknak pontos megállapítása, a semmi nehézségtől vissza nem riadó kutatás, a tényeknek szigorú megvizsgálása, az érvek és ellenérvek óvatos mérlegelése, szóval a philologiai akribéia, mely később Katonát egyik legkiválóbb s talán legmegbízhatóbb philologusunkká tette — ekkor, Schuchardttól kapta alapját. A mester és tanítvány viszonyát az előbbi jóindulata, az utóbbi hálája még az egyetem falai között meleg barátsággá érlelte. Már 1887 tavaszán Schuchardtnak legbizalmasabb embere Katona; ha elutazik, ő vele levelez jóformán egyedül, vele közli úti élményeit és tudományos tapasztalatait, az ő véleményét óhajtja tudni első sorban a saját tudományát illető kérdésekben. Ezt a barátságot, mely innen kezdve Katona haláláig tartott s erejéből idő múltával sem vesztett, tekintette Katona gráci tartózkodása legértékesebb eredményének.

A másik egyéniségnek, Meyer Gusztávnak, hatása nem járt ilyen mélyen, de szintén elhatározó volt. Meyer mint tudós nem mérkőzhetett jó barátjával és collegájával, Schuchardttal, de szellemének gazdagságára talán még fölülmúlta. Nyelvész volt ő is, tulajdonképeni szakja a görög, és sajátos tudománya az albán nyelvtan, de a helyett, hogy száraz philologisálásba merült volna el, a legnemesebb értelemben vett népszerűsítést tartotta igazi föladatának. Széles látókör, az ismeretek csodálatos gazdagsága egyesült nála könnyed kifejező képességgel és lebilincselő előadással; így azt a tudományt, melyet mások óriási könyvekben halmoztak össze, ő utolérhetetlen művészettel tudta pár lapra összetömöríteni. Megbecsülhetetlen kincs, ha valaki, mint Meyer, a folklóre művelésére adja magát. A folklóre bizonyos szempontból tekintve művelődés-történet, s művelése annyiban nehezebb amazénál, mert az ismeret-anyagot nagyobb, methodikailag föl nem dolgozott területről kell összegyűjteni. Meyer kisebb folkloristikai tanulmányai igazi mesterművek: uralkodik az anyagán, biztos kézzel választja ki és alakítja egységes képpé a sok ezer vonás közül a legjellemzőbbeket. Katona figyelmét nem Meyer irányozta a folklóre-ra. Már Schuchardt-hoz intézett első levelében, mesterével szemben, a ki a keverék

nyelvekkel csak nyelvi szempontból foglalkozott, utal e nyelveknek folkloristikai nagy jelentőségére. De Meyertől merített ösztönt, hogy a jövőben a folklóre kérdéseit is tanulmányozása körébe vonja. Tőle ismerte meg a fiatal tudománynak valódi föladatait, határait, eszközeit, s ő adta kezébe azt a könyvet, mely Katonát a Grimm-féle ábrándos mythológiától az ethnologia positiv területére vezette, Benfeynek a *Pancsatantra* német fordításához írt bevezetését. Katona rendkívül figyelmes tanítvány volt, s tagadhatatlan, hogy a két tudós, a tanár és a tanítvány, szellemi structurája között is volt rokonság. A föntebb Meyerről adott kép nagyrészt ráillik Katonára is, de benne több volt az igazi tudós temperamentumából és alaposságából, Meyernek viszont érdeklődési köre volt tágabb. Egyetemes műveltségű mind a kettő, de a magyar fiú mélyebben, a német professor többet látott.

Mélyebben fészkelő, titokzatosabban működő erőket is ébresztett életre a gráczai tartózkodás. Az addig magára hagyott fiatal ember pusztán tehetsége által előkelő állású emberek egész sorában keltett együttérzést. Keresetlenül is nagyszámú pártfogója akadt, a kik nemcsak anyagilag támogatták, hanem meg lévén győződve rendkívüli képességeiről, csábító képeket varázsoltak szeme elé. Schuchardton kívül, a kit fiatalos lelkesedésében atyjának nevez, a budapesti egyetem és műegyetem tanárai, főpapok és közéletünk jelesei iparkodnak könnyíteni küzdelmes életén s hívják vissza Pestre, hogy az egyetemen előbb magántanári, majd rendes tanári széket készítsenek számára. Minden nap újabb megtisztelést vagy dicsőséget hoz neki: 1887 július 13-án a gráczai egyetem »sub auspiciis imperatoris« avatja doktorrá; a külföldi folyóiratok szerkesztői, németek és francziák, rendkívül hízelgő levelekben kérik, hogy támogassa folyóirataikat; Hettler Ágost pedig, Berlinnek egyik legtanultabb, s a tudomány, főként az irodalomtörténet meg a folklóre iránt érdeklődő kiadója, megkínálja a *Zeitschrift für Volkskunde* címen megindítandó első németnyelvű folkloristikai közlöny teljes jogú szerkesztőségével. Maga Schuchardt, mikor elbocsátotta tanítványát, a következőképen jellemezte: »Er besitzt eine scharfe, gut geschulte Urtheilskraft, die Gabe rascher Auffassung und glücklicher Darstellung, einen überraschend rei-

chen Schatz positiver Kenntnisse. Sein Interesse an wissenschaftlichen Studien, besonders dem der romanischen Sprachen und Litteraturen, ist ein so intensives, dass ich von allem Anfang aufs Lebhafteste die Umstände bedauerte, welche ihn hinderten, sich auch nur für einige Zeit ausschliesslich einem solchen Studium zu widmen, speciell seiner Autodidaxie auf manchem Gebiete nachzuhelfen. Ich kann ohne Übertreibung sagen, dass ich während einer 16 jährigen Wirksamkeit an den Universitäten Leipzig, Halle und Graz keinen Studierenden habe kennen lernen, der in wissenschaftlicher Beziehung bessere Bürgschaften geboten hätte. De még ennél a fényes bizonysnál is élesebb világot vet arra a nagy megbecsülésre, melyben Katonának Gráczban része volt, egy meglepő, körülményeit tekintve szokatlan esemény. Katona egy gráci jóakarója, Janotta Lipót, kínzó betegségéből a halálban keresett menedéket. Mielőtt maga ellen fordította fegyverét (1887 márczius 16.), följegyezte végső kívánságait, közöttük azt, hogy hagyatékából Katona Lajosnak tanulmányi czélokra juttassanak száz forintot. Öcsce híven teljesítette a reá bízott kötelességet.

Az elismerésnek és méltánylásnak ezek a sűrűn ismétlődő jelei nem szédítették el Katonát, de nem is múltak el hatástalanul. Katona nem volt a szónak megszokott — szeretném azt mondani: rossz — értelmében szerény, s a túlzott szerénységet olyan fátyolnak tartotta, a mely alá a tudatos törtetőök jogosulatlan törekvéseiket rejtik. A maga igazi értékét azonban csak ekkor ismerte föl, s e belátás élesztette erős vágygyá a lelkében gyermekkorá óta élő ambíciót. Meg kellett értenie, hogy ő nem mindennapi ember, hogy reá hivatás vár, a magyar tudós hivatása. Megvan hozzá tehetsége, megszerezte a módszeres jártasságot, s a magyar tudomány emberei készek szabaddá tenni előtte az utat: ha győzi erős akarattal és kitartással, övé a jövő.

Az ábrándok világából szomorú prózára ébredt. Az út, a melyen elindult, nem az egyetem felé vezetett, hanem előbb Pécsre, a hol két évet töltött mint helyettes tanár (1887—1889), majd a budai katolikus gymnasiumba, a hol másfél év híján húsz évig (1889—1908) iparkodott a nehezen nyíló magyar agyvelőkbe belepréselni a német nyelv elemeit. A gondtalan,

egészen a tudomány művelésének szánt élet helyett, a melyről jóakarói biztatására ábrándozott, küzdelmes évek vártak reá, tele testi szenvedésekkel, a nemes ambítiót megfojtó kenyérkereső munkákkal s az újságírás, napihírkészítés lélekölő foglalatosságával. Kegyetlen ironiája a sorsnak, hogy hazánk egyik legképzettebb elméje, az öt nyelven író s még kétszerannyin értő Katona Lajos, éveken keresztül ilyenféle cikkeket volt kénytelen írni: *Szegény finánczok! Anarkhizmus és csillagjós-lás. Koldusok rablótámadása. Meghiusult bombamerénylet. A Kongó állam tudományos leírása. Himlboltó anyagot szállító postagalam-bok. Az uralkodó családok története 1893-ban. Éhinség Zemplén-megyében. A világ legnagyobb gyémántja. A londoni cipőtisztítók. 9600 forintos liba.* (A *Hazánk* két egymás utáni számából.)

A tudományhoz e nehéz viszonyok között sem lett hűtelen; kevesebb intenzitással, mint azelőtt gondolta, de állandóan művelte magát és sajátos disciplináját, a folkloret. Tanulmányai, fejtegetései és bírálatai szakadatlanul követték egymást: csak a hite rendült meg — magában, a tudományában, az emberekben. Csalódásainak, keserűségének egy pár komor hangú költeményben adott kifejezést, majd vidám czimborák körében próbálta elűzni bánatát. Szegények és fiatalok voltak mind, de a többi kilencz pezsgő életkedvű s önbizalommal telt ifjú óriás, rajongó hívei a modern irodalmi törekvéseknek, főképen Ibsennek. Úgy érezték, hogy ők vannak hivatva elmaradt, vérevesztett culturánkat a modern kor divatos eszméi által kiemelni a sülyedésből. Támogatásukkal 1890-ben egy folyóiratot indított meg, az *Életet*, s azzal a hittel áltatta magát, hogy segít újjáteremteni elaggott nemzetünket Hamar kiábrándult mindkét hitéből, s a nagyváros lármás élvezeteiből is, melyektől hasztalan várt enyhülést. Erőt vett rajta a csüggettség, mely a 90-es évek közepén érte el tetőpontját. A tudomány nagy kérdései nem érdeklik, s ha szóba kerülnek, közömbösen vagy a cynismusnak némi árnyalatával beszél róluk, s a komolyabb föladatok elől fáradtan, fásultan kitér. Csak bizalmas barátai láttak a lelkébe s vették észre, hogy a közöny meg a cynismus nagy belső fájdalmak hideg álarca. Csak ők tudták, hogy barátjuk az élet gondjaitól gyötörve, a közeli halál sejtelmétől eltelve a kétségbeesés szélén áll. Önmagával elégedet-

lenül, napról-napra jobban érezve, hogy minden lépése messzebb viszi céljától, Katona lassanként leszámolt magával. Az ideál, a melyet tíz évvel azelőtt maga elé tűzött, fokozatosan halványult. Szárnyaszegetten, komoly tudományos ambícióiról egészen lemondva, úgy vélte, hogy az újságírás köznapi gondjai s tudományának elhullatott apró morzsái töltik majd ki egész életét.

Ekkor hozta össze jó sorsa azzal a nővel, a ki új életcélt ébresztvén benne, helyes irányba terelte lelke fejlődését. Thuránszky Irén volt e hölgy, kit 1896-ban nőül vett. A mi ellentétes volt természetükben, az csodálatosan kiegészítette egymást, a mi rokon, lelkük nemessége, érzelmeik mélysége, ízlésük finomsága, az nem múló vonzódásnak és rokonszenvnek forrása lett. Katona nejét »lelke nemesebb felének« nevezte. Valóban az volt. A boldog családi élet a legnagyobb áldás minden emberre, Katonára kétszeresen az volt. Őt visszaadta önmagának, sőt még a tudománynak is. Barátságos, bizalmas otthonában, melyet nemsokára egyetlen gyermekének, kis leányának, születése tett még melegebbé, visszatért régi ambíciója. Fokozottabb munkakedvvel s most már a célnak biztosabb tudatával dolgozott. Határozott irányt vettek tanulmányai, s munkássága mindinkább koncentrálódott.

II.

Az az értekezés, melynek alapján Katonát 1887-ben doctori szigorlatra bocsátották, már címében öntudatlanul magában foglalja Katona tudományos életének programját: *Über magyarischen Folklore, zur vergleichenden Literaturgeschichte*. Valóban, az a bőven számított negyedszázad, melyet ezután a sors neki munkálkodásra engedett, pusztán ezt a programot valósította meg: Katona a folklorból elindulva az összehasonlító irodalomtörténethez jutott el, a hol legszebb babérait aratta.

Nem ő az első magyar folklorista, de előtte e területen pusztán szorgalmas gyűjtők, jóakarató dilettansok és finom ízlésű aesthetikusok dolgoztak. A folklornak mint önálló tudománynak, sajátos tárggyal és határozott módszerrel rendelkező

disciplinának megállapítása — a szaktudósok egyhangú véleménye szerint — az ő érdeme. Neki köszönhetjük első sorban az új tudomány meghatározását és éles elkülönítését az ethnologiától, melylyel nemcsak a közszólás, hanem még a tudományos szóhasználat is gyakran összevetti. Az általánosabb, a szélesebb körű az ethnologia, mely a népet alkotó tényezők összességét fejlődésük menetében egészen a homályos kezdetekig kíséri s e fejlődésből társadalom-élettani elveket szűr le. A folklore, mely a néphagyománynyal foglalkozik, csupán ága az ethnológiának s tulajdonképen egyjelentésű a népköltéssel, de nemcsak a néplelek összes költői alkotásait értve rajta, hanem belefoglalva a néphitnek és népszokásnak minden olyan elemét, a melynek a nép nyelvében valamelyes nyoma lelhető, vagy a mely a nép lelkének művészi alkotó képességével valaminő viszonyban van.

A folklornak három legfontosabb eleme tehát a népköltészet, a néphit és a népszokás. Katona munkássága kiterjedt mindegyikre. Az irányoknak e gazdagságával némi ellentétben áll, a mint azt hivatott helyről is hangoztatták, hogy vizsgálódásai minden irányban a nép lelkének csak bizonyos természetű nyilvánulásaira terjedtek ki. A népszokások közül csak azok érdekelték, melyek az év bizonyos napjához fűződve népünk vallásos érzelmeivel kapcsolatosak; mythológiánk vonzotta, de a föladat nehézsége miatt mindössze az eddigi kísérletek kritikai történetét s a tudomány módszertanát adta; a népköltészet nagy birodalmából pusztán a csodálatos prózai elbeszéléssel, a népmesével, foglalkozott.

Így kiélezve az ellentétet, tagadhatatlanul szűknek látszik a Katonától megművelt terület. De csak látszik annak, valójában legfőljebb némi egyoldalúságot lehetne fölróni neki, a miért azonban gazdagon pótolja kárunkat. Vizsgálódásainak számai rendkívül sokfelé ágaztak, s egy-egy kérdés tárgyalása közben a tanulságoknak egész tömegével szolgált. Népünk szokásait ismertetve kifejtette azt a kapcsolatot, mely a magyarságot vallása által az egyetemes keresztyénséghez, a nyugati szokásaihoz s az irodalmi hagyományhoz fűzte. Az ábrándos magyar mythologia-elméleteket szétszedve ízeikre, eloszlatta azt a költői, de hazug fényt, melyet őseink vallásán a lelkes, de

phantastikus kutatók előtöttek. Legnagyobb jelentőségűek mégis a népmesékre vonatkozó tanulmányai: *A népmesékről*, *A magyar népmese irodalma*, *A mesevizsgálat legközelebbi feladatairól*, *A magyar népmese-típusok*, melyek szinte zárt egészeket alkotva a kérdés egész körét megvilágították. Legfontosabb közöttük az utolsó, a melyben éles szemmel, biztos tájékozódással, a nemzetközi mesekincs teljes ismeretével az egész magyar népmesekincset aránylag kevés számú típusra akarta visszavezetni. Csonkasága ellenére is ez a magyar folklóre legbecsesebb dolgozata.

Ha az eredményeknek ez a gazdagsága az említett egyoldalúságnak következménye: csak hálásak lehetünk érte. De ennek az egyoldalúságnak is van magyarázata. Legtöbb folkloristikai dolgozatában van valami közös vonás, a mi megfejtí, miért foglalkozott éppen ezekkel a kérdésekkel: mind az oknyomozó s nem a leíró módszer kifejtésére adnak alkalmat. Katonát nem az érdekelte, milyen néphagyományaink vannak, hanem hogyan váltak ilyenekké, nem a nép körében élő költői termékek, mythosok és szokások vonzották, hanem az az út, a melyen kifejlődtek, elsovadtak, megmaradtak. S részben ez is magyarázza, miért nem érintkezett a néppel, miért nem gyűjtötte a néphagyományokat. A gyűjtésnek épp oly fáradságos és hasznos munkájánál nagyobb és nehezebb volt az ő feladata: a néphagyományoknak rendelkezésére álló gazdag anyagából kiválogatni azt, a mi a nemzetek érintkezésének kétségtelen nyomait viseli magán, a mi a hagyománynak erős szálával hozzá van fűzve az emberiség culturájának többnyire írásban megkötött emlékeihez.

Ezt a föladatot csak az ő bámulatos világirodalmi tájékozottsága oldhatta meg. Összekeresni azokat a nyomokat, melyek századok, sőt ezredek, országok, sőt világrészek távolát áthidalva egy-egy a nép ajkán élő mesemotívumot, szólást, a nép körében divatozó szokást a görög mondavilágba, a középkor latin erkölcstanító példatáraiba vagy a római ünnepi szertartásokba vezetnek vissza: olyan vállalkozás, melyhez első sorban rengeteg positiv ismeret, másodsorban a gondolkodás csodálatos fegyvermezsége kívántatik meg. Tiszta pillantás, teljes elfogulatlanság, függetlenség minden egyoldalú elmélet-

től, biztos ítélőképesség: íme Katona lelki adományai, melyek nagy nyelvtelhetségét és gazdag ismereteit kiegészítve, őt a magyar folklóre legkiválóbb művelőjévé avatták.

Sőt még ez a megállapítás sem tolmácsolja híven igazi jelentőségét: Katona a magyar folklóre tanítómestere. Ő ismerte föl nálunk a folkloristikai vizsgálódás helyes szempontját, biztos módszerét és igazi célját. A népköltészet termékeit ő előtte pusztán irodalomtörténeti szempontból tekintették, Katona a régi szempont mellé — sőt talán nem elég joggal, a régi szempont elé — a néplélektanit állította; az értékelő módszer helyére az összehasonlító, és a jelenségek pusztá közlése, illetőleg megfigyelésen alapuló leírása helyett azok magyarázatát tűzte ki célul, azt a követelményt, hogy a folklóre a nép szellemének minden termékét okaikból és fejlesztő körülményeikből, az összes, keletkezésüknel közreműködő tényezőkből értesse meg.

Az 1898. évben megjelent dolgozatával, *A Gesta Romanorum Sztárai-codexe*, Katona a tudománynak egy másik területére lépett: philologussá lett. Hogyan került át a folklóre mezejéről a philológiára, nem nehéz megállapítani. A folklórenak az az ága, a melyet ő a legnagyobb kedvvel művelt, a mesekutatás, Grimmék mythologiai irányának letűnte után, Benfey nyomán összehasonlító módszerrel dolgozott, a néphagyományoknak és irodalmi emlékeknek sokféleképen összefonódott complexumából evvel a módszerrel iparkodott megállapítani a mesék eredeti magvát és a mesetárgyaknak sokszerű elágazását. A népmese-motivumoknak leggazdagabb irodalmi tárházai pedig éppen a középkori példatárak, közöttük a legváltozatosabb a mi irodalmunkba is átkerült *Gesta Romanorum*. Népmeséink eredetének vizsgálata elvezette őt a *Gestához*, foglalkozni kezdett vele, s mivel a népkönyvnek már régi redactiói nagy eltéréseket mutatnak, fölkelte figyelmét az egyes redactiók kapcsolata az archetypussal. Tudomást szerezvén egy hazai *Gesta-codex*ről, első dolga volt e codex viszonyát a többihez megállapítani. Rövid pár lapon teljes philologiai készséggel, biztos módszerrel meg is oldja a kérdést.

Nehezebb megfejteti, mint nyujthatott Katona, a ki eddig philologiai kutatásokat egyáltalán nem végzett, a philologiai részletmunkába bele nem gyakorolta magát, rögtön első föl-

léptére ilyen értékes dolgozatot. Talán joggal keressük a magyarázatot egyfelől abban a szigorú philologiai iskolázottságban, a melyen Katona Schuchardt keze alatt átment, másfelől, éppen mesekutatósaiban, a melyeket, bár más anyagon, de szintén a philologus módszerével kellett végeznie. A gyakorlat nemcsak az izmokban fejleszt készséget, hanem az agyvelő sejtjeiben is, s az egyszer megszerzett készséget könnyen értékesítheti az ügyes, illetőleg eszes ember más, rokon föladatok végrehajtásánál is.

A *Gesta*-tanulmányoktól, melyeknek legbecsesebb eredménye Haller magyar *Gesta*-fordításának mintaszerű kritikai kiadása (1900.), két irányban haladt tovább, a melyek ismét több szállal vannak egymáshoz fűzve. Eljutott középkori latin irodalmunk legnagyobb alakjához, Temesvári Pelbárthoz, a kinek egyházi szónoklatait, a magyar szellemnek ezeket a dicsőségeit, a külföld századokon keresztül jobban ismerte, mint önnön-magunk, s bennük számos nyomot találván, mely a *Gestara* utal, ugyanolyan apparatussal, mint előbb a nagy példatárt, földolgozta a híres minoritának beszédeiben foglalt példákat. De a *Gesta* s még inkább Pelbárt művei elvezették őt a XV—XVI. század magyar egyházi irodalmának tanulmányozásához, s így önkénytelenül is szűkebbre szorult, de kimélyült érdeklődési köre: *codex*eink forrásainak kimutatását tartotta igazi hivatásának. S mivel irodalmunk prózai fele a mohácsi vészig pusztá fordítás, Katona megtette a harmadik lépést, a melyre doctori értekezése még nem célzott: a folklortól az összehasonlító irodalomtörténeten keresztül elérkezett a magyar irodalomtörténethez.

A közfölfogás ebben a haladásban a tanulmányoknak folytonos változtatását látta. Szerintem alaptalanul. Én találok valamit Katona összes irodalomtörténeti tanulmányaiban, bármilyen körből meríti tárgyát, sőt még egyik-másik folkloristikai dolgozatában is, a mi őket egymáshoz kapcsolja és egy tudományszak keretei közé illeszti. E tudományszak meghatározásában azonban szembehelyezkedem a köztudattal, sőt magával Katonával is.

Katona munkásságának második felét az összehasonlító irodalomtörténet területéhez számította s ezt a tudományt nemcsak a tudományok önálló ágának tartotta, hanem szóban

és írásban vallotta, hogy mint ilyen a tudományok hierarchiájában fölötte áll a tulajdonképeni irodalomtörténetnek. Sőt azt is kimondta, hogy minden irodalomtörténet csak akkor válik igazán tudományossá, ha összehasonlítóvá emelkedik. De megilleti-e az összehasonlító irodalomtörténetet ez az önállóság, a melyet különben a mindennapi szóhasználat s a külföld gyakorlata is tulajdonít neki? Úgy gondolom, nem, s önálló tudománynak pusztán a gyakorlati szükség s evvel kapcsolatban a lazább szóhasználat emeli. Valójában, ha pontosan akarunk beszélni, nem összehasonlító irodalomtörténetről, hanem az irodalomtörténet összehasonlító módszeréről kellene szólnunk. Az irodalomtörténet — célja szerint — az egyes műalkotások megértetése és értékelése, a közöttük lévő kapcsolat és fejlődés megállapítása, az irodalmat teremtő és szabályozó erők működésének kimutatása. Több eszköz, több módszer áll e célból rendelkezésére, melyeket szükség szerint lehet és kell is használnia, s ezek közül csak egyik az összehasonlító. Nagyobb jelentőségre s ennek folytán önállóságra azért emelkedett, mert segítségével nagyszámú, föltűnő és szemmel látható eredményekre jut az irodalomtörténet, s olyan eredményekre, melyeknek evidenciája nyilvánvaló.

A vizsgálódásnak azt az irányát, a melyben Katona irodalomtörténeti munkássága haladt, ha már egy szóval kell megjelölni, inkább tárgytörténetnek nevezném. A költői tárgyaknak és motivumoknak vándorútja érdekelte őt elsősorban. Azt vizsgálta, rendszeresen és módszeresen, mint vándorolnak ezek a tárgyak és motivumok egyik néptől a másikig, vagy egy nemzet irodalmán belül egyik költőtől a másikhoz, a néptől a műköltészetbe és viszont. Éppen ez az, a mit újabban a német irodalomtörténet Stoffgeschichtenek, s mi magyar szóval tárgytörténetnek nevezünk. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk Katona irodalomtörténeti tevékenységét, akkor az, a miben eddig bizonyos mértékben rendszertelenséget, irányváltozást láttak, egységes, következetes, egy cél felé irányult munkáságnak tűnik föl. Vizsgálódásának anyaga változott, a néphagyományokat és népkönyveket követték a középkori latin példatárak és prédikátorok, majd a magyar legendák és példák, de nem változott a célja, a költői tárgyak és moti-

vumok vándorlásának, nemzedékrendjének megállapítása, s nem módszere, az összehasonlító. Különböző időben készített dolgozatai, *A népmesékről*, a *Gesta Romanorumról*, *Temesvári Pelbárt példái*ről, valamint nagyszámú codex-tanulmánya mind egymással szorosan összekapcsolódó jelenségek ugyanannak a törekvésnek más-más színű, de egyenlő jellemű nyilvánulásai.

S így tekintve tűnik ki igazán Katona működésének úttörő érdeme. Az összehasonlító irodalomtörténeti módszert nem ő honosította meg irodalmunk történetében. Ismerte már s elvértve használta Toldy Ferencz; a 70-es évek végén Brassai Sámuel és Meltzl Hugó szerkesztésében önálló folyóirata indult meg, az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok*, majd Beöthy Zsolt és Szilády Áron a régi magyar irodalomra, Heinrich Gusztáv a magyar és német irodalom kapcsolatára teljes sikerrel alkalmazták. Sőt a fiatalabb nemzedék Katonától függetlenül, őt részben meg is előzve, módszeres tanulmány tárgyává tette mind a külföld nagy íróinak hatását a magyarokra, mind a régibb és újabb irodalom kapcsolatos jelenségeinek földerítését. A tárgyátörténet azonban ő előtte inkább csak a néphagyományok, a mondák és a mesék életére szorítkozott, a mint külföldön is előbb irányította figyelmét a népköltészetre s csak újabban a műköltészetre. S a mi addig e téren történt, az is kevés kivétellel esetleges és ötletszerű volt, tudományos disciplinává, az irodalomtörténetnek, mondjuk, ágává Katona tette. E téren tanítványokat és utódokat nevelt, s ma már gyökeret vert tudományunkban az iránya.

Katona szerteágazó irodalomtörténeti dolgozatait a cél és módszer közös voltán kívül még egy kapocs tartja össze, a melyre Riedl Frigyes utalt, a tárgyi: mind két nagy, egymással sokszorosan érintkező szellemi közösség termékeit teszik kutatás tárgyává. Egyik a néphagyományok közössége, az az egyetemesség, a melyet az egyes népek irodalmi termékei között az állandó érintkezés, a szóbeli termékek folytonos kicserélése teremtet. A másik a középkori irodalom közössége, a melyet a kor culturájának az egyház latin nyelvén nyugvó egyetemessége idézett elő.

Ezen két irodalmi közösség egyikénél állapodott meg

Katona, bárhonnan indult el fölfödöző útjára. Mert valóban fölfödözés számba ment minden vállalkozása. Két irányban jártak vizsgálódásai nagy eredménnyel. Az egyik, a mely a szűkebb körű magyar irodalomtörténet határait átlépve az egyetemes irodalomtörténet gazdagodását is jelentette, az volt, hogy fölfödözött több, számszerint tizenkét ismeretlen vagy föl nem ismert és nem méltányolt magyarországi latin kéziratot, közöttük olyanokat is, melyek az illető kézirat-család számottevő tagjává emelkedtek. Reánk nézve fontosabb a másik eredmény, az, hogy tanulmányai földerítvén középkori irodalmunk nagyszámú emlékének fordítás-voltát, az ismeretlen kapesoknak egész sorát világították meg. Fölfödözések voltak ezek is, mert codexeink az eredeti munkára rendszerint semmi vagy nehezen érthető utalást tartalmaznak, néha meg éppen félrevezetik a kutatót.

A magyar és latin szövegeknek az a tekintélyes sora, a melyeket Katona forrásaikra visszavezetett, maradandó nevet szerzett neki tudományunk történetében. Vajjon fölfödözéseinek ez az egyetlen jelentősége? Kimeríti minden érdemét az a megállapítás, hogy fényt vetett egy csomó eddig rejtve volt kapcsolatra? Ha e kapcsolatok nem foglalnak magukban a magyar irodalomra nézve tanulságokat, akkor értékük nem nagyobb, mint azon természettudós megállapításaié, a ki eddig ismeretlen állat-, növény- vagy ásványfajokat fődöz föl. Becseksek volnának így is, mert minden új igazság, még a legcsekélyebb is, határozottan a tudomány gazdagodását jelenti. A dolog azonban nem így áll. Katona, földerítvén középkori irodalmunk forrásainak egy részét, hatalmas lépéssel vitte közelebb tudományunkat céljához, az irodalmi jelenségek megértéséhez és értékeléséhez.

Mind a két szempontból nagy jelentőségűek forráskimutatásai. Codexeinknek ugyanis a sok másolás következtében olyan romlott a szövege, s a fordítóknak olyan tökéletlen volt az írói gyakorlatuk és stylus-készségük, hogy a magyar szövegek értelmét úgy kell az eredeti segítségével kihüvelyezni vagy éppen reconstruálni. Máskor meg annyira el vannak halmozva mindenféle kortörténelmi és egyháztörténelmi célzással, hogy csak a forrásoknak s a velük kapcsolatos történelmi

adatoknak pontos összeállítása vezet az illető részlet teljes, philologiai megértésére.

Hasonlóképen nélkülözhetetlen a források ismerete, ha értékelni akarjuk azt a szellemi munkát, a melyet codexíróink végeztek. Régebben codexeinket nagy részben eredeti magyar szellemi alkotásoknak tartották. Majd Toldy, Volf György Szilády Áron és Horváth Cyrill kutatásai kiderítették, hogy a reánk maradt szerkezetek, melyek egy-két kivétellel régibb magyar szövegek másolatai, latin forrásra vezetendők vissza. A legújabb vizsgálódások, s első sorban Katona dolgozatai, még egy lépéssel tovább jutottak. Kimutatta, hogy ezek az elveszett régi magyar szövegek nem is compilatiók voltak, hanem pusztá fordítások. A magyar szerzetes nem több latin szövegből rótta össze a magáét, rövidítve, toldva, összeegyeztetve forrásait, hanem rendszerint már kész szerkezet állott előtte, a melyet ő híven vagy némi kis változtatással követett. Van ebben a tudatban valami lehangoló. Nemzeti önérzetünk nehezen tűri, hogy kölcsönnek mutassák ki azt, a miről azt hittük, hogy jogos tulajdonunk, de a tudománynak az igazság-kutatás a célja s nem a nemzeti érzékenység kímélése. Különben is, mennél inkább utánzásban gyökerezik régi irodalmunk, annál jobban megbecsüljük pár eredeti hajtását, s annál nagyobb a következő korszakok érdeme, hogy íróink a másolásból kiemelkedve, a maguk szelleméből merítettek és sajátosan magyar, nemzeti alkotásokat teremtettek.

S e kapcsolatokból értjük meg valójában középkorunk szellemi életét. Megismerjük azokat az írókat, gyűjteményeket, szellemi áramlatokat, melyek szerzeteseink lelki világát kiművelték. Mennyivel tartalmasabb a tudásunk, ha a *Sándor-codex*nek három szűzről szóló részletében (21—31. l.) nem egy ügyetlenül elmondott legendát, hanem egy Terentius hatása alatt dolgozó német apácának művét ismerjük föl; ha tudjuk, hogy azok a magyar zsoltárok, melyeket Kinizsi Pál neje áhítata emelésére olvasgatott, Petrarca lelki küzdelmeit szóltatják meg; ha nagyszámú *Ferencz-legendánkban* az Assisiből egész Európára áterjedő Ferencz-cultus nyomait látjuk meg; ha a példákban és legendákban, melyekkel codexeink el vannak árasztva, fölismerjük azokat a hidakat, melyeken a közép-

kor híres erkölcstanítói és prédikátorai nyugatról eljutottak hozzánk, elhozták magukkal a mesés kelet s a classikus óvilág hosszúéletű vándorait, a néphagyományba elvegyülő mese- és mondatárgyakat.

Mindezeknél fontosabb, mert egész középkorunkra jellemző, Katonának az a megállapítása, hogy kolostoraink szorgalmas munkásai különös szeretettel fordultak azokhoz a valóságos munkákhoz, melyekben a kor romantikus szelleme a legélénkebben tükröződött: a mesés vonásokból szövődő legendákhoz, a csodálatos, a valószerűség határain túl csapongó példákhoz és történetekhez, az ekstatikus látomásokhoz. Középkori vallásos irodalmunknak ez a romantikus jelleme jóformán egyetlen emléke népünk regényes iránti hajlamának, mert kedvezőtlen politikai és társadalmi viszonyaink miatt a világi költészet nem erősödhetett meg, s így ennek elmaradt vagy elveszett alkotásaiért csak azok a romantikus emlékek nyújtának némi kárpótlást, melyek »mint a viharverte madarak, idegenből hozzánk tévedve, tépdesett szárnyakkal, csonkán-bénán a kolostoroknak ideig-óráig tartó békés menedékén húzódtak meg«.

Katona, a mint ez utolsó megállapítása mutatja, nemcsak másként látta a középkort s annak magyar irodalmát, mint mi, hanem mást is látott benne. Olyan jól ismerte, hogy szinte közhitté lett: ha tovább él s folytathatja munkásságát, a régi elméletek he'yébe újakat állítva, egészen átalakította volna a régi magyar irodalom történetét. Ez a hit szülte azt a követelést, hogy Katona a sok előtanulmány után koncentrálja erejét s egy nagyobb szabású munkában juttassa érvényre széleskörű ismereteit és kifogástalan módszertani jártasságát. Katona vonakodott. Nem az ereje hiányzott hozzá. Tartózkodásának első sorban az a magyarázata, hogy tanulmányai a codex-irodalomnak csak egyik felére derítettek világot, s úgy érezte, hogy az összefoglalást még a részletkutatások befejezésének kell megelőznie. Másfelől nem bízott az eddigi előmunkálatokban. Mindannyiunknál jobban tudta, mennyi téves irodalomtörténeti adat és könnyelműen odavetett állítás vált köztudattá, s ez talán a kelleténél bizalmatlanabbá tette az eddigi megállapítások

íránt. Mindennek maga akart utána járni, mindig a legvégső forrásra ment vissza, s a mint tréfásan mondta, Descartes elvére esküdött: dubito, ergo sum. Jellemző, hogy még Arany János állításának is utána járt, a kit pedig a megtestesült lelkiismeretességnek tartott.

De volt ennek a tartózkodásnak mélyebb oka is: szigorú önbírálata. Azzal a pár sorral, a melyet egy ízben Köhler Reinhold védelmére írt, midőn hasonló szemrehányással illették, úgy vélem, nemcsak mesterét, hanem tudatosan vagy öntudatlanul maga-magát is jellemezte: »Módszerének szigorúsága a kisebb részletkérdésekben sem engedte őt soha odáig jutni, hogy valamely tárgyban, a melynek roppantul elágazó szárait korokon és népeken keresztül kutatni soha el nem fáradt, az actákat legalább egyelőre lezárja s akár csak ideiglenes következtetéseket vonjon le bűvárokodásának eddigi eredményeiből«.

Bármilyen volt is az ok, tudatosan, meggyőződésből tért ki a föladat elől. Bizonyítja egy kis verses apróság, a melyet egy készülő tudományos dolgozatának »verso«-jára vetett sebtiben, czeruzával:

Elég, ha én szántok, vetek,
Oltogatok, nyesegetek;
Másra bízom az aratást,
Másnak hagyom a szüretet.

Íme Katona munkásságának eredményei és értéke. Nem kisebbítjük jelentőségüket, ha kimondjuk, hogy az eredményeknél jóval bámulatosabbnak tartjuk a reájuk fordított szellemi munkát, a melyet csak jegyzeteinek, kivonatainak, másolatainak ismerője méltányolhat igazán. Ismerni kell azt a rengeteg anyagot, a melyet — hogy saját, de nem magára alkalmazott kifejezését idézzem — tömérdek apróságból, ezernyi-ezer helyről, számos különféle nyelven írt forrásból egybehordott. Egy polyhistor képe bontakozik ki előttünk, megáldva annak minden jó tulajdonságával: gazdag nyelvismerettel, általánosanál jóval nagyobb műveltséggel, a tudományok legkülönbözőbb disciplináit átfogó szakismeretekkel. A polyhistorokat szinte óhatatlanul jellemző fölületesség helyét igazi philologus-erények foglalták el: az aprólékosoknak látszó adatok megbecsülése, fegyel-

mezett ítélőtehetség, végtelen lelkiismeretesség, teljes otthonosság a bibliographiában, páratlan szorgalom és kitartás. Ennek a két, egymással teljes ellentétben álló typusnak összeolvadása adja meg Katonának, a tudósnak, jellemét.

Nem részletezem egyenként kiválóságait, csak kettőt emelek ki, a melyeket legértékesebbeknek tartok. Az egyik az a szívós következetesség, a melylyel minden kutatásában eljár. Ha talált bármilyen kis nyomot is, elindult rajta, míg a végső forrásig el nem ért. Ebben a tekintetben Katona philologusaink között párja nélkül áll. Vannak tudósaink, s elég szép számmal, a kik jóval több s sokkal jelentősebb eredménynyel gazdagították tudományunkat, de a kutatás következetessége tekintetében nem mérkőzhetnek vele. Ha Katonát forrásai cserben hagyták, addig kutatott, míg reá akadt a helyes nyomra. Nem Mózes volt, hogy vizet fakaszszon vesszejével a sziklából, hanem lelkiismeretes, tanult mérnök, a ki kutat, vizsgál és mér, míg rátalál a forrásra.

A másik dolgozatainak módszere, az összehasonlító irodalomtörténeti módszernek szigorúan tudományos alkalmazása. Addig a tárgytörténeti vizsgálódásokban s gyakran még a forráskimutatásokban is az összehasonlítás nem volt egyéb, »mint a párhuzamos helyek rövid s nem is mindig pontos idézgetése«, a tartalmi kivonatok pusztá egymás mellé állítása a történeti vagy lélektani alap biztosítéka nélkül, egybevetés inkább, mintsem a függés kimutatása. Egymásnak többé-kevésbé megfelelő részek, a melyek között, Goethe Mephistophelesének szavait idézve: »fehlte leider nur das geistige Band«. Katona ezzel szemben a módszeres eljárásnak következő lépéseit állapította meg: 1. a források fölkeresése és lehetőleg teljes egybeállítás; 2. a források megbírálása és értékelése; 3. a nemzedékrendi leszármazás megállapítása; 4. a közvetetlen forrás megjelölése s annak kimutatása, mit változtatott rajta a fordító. Ezeknek az elveknek szigorú alkalmazása Katona elméletét és gyakorlatát teljes harmóniában mutatja be, s ez teszi irodalomtörténeti tanulmányait olyan becsesekké.

A forrás kimutatása azonban az összehasonlításnak csak egyik lépése, a második annak megállapítása, mi lett az eredetiből, a mint évszázadokon át egyik néptől a másikhoz vándor-

rott. Mi az a tárgyakban, a mi a különböző korú és nemzeti-ségű íróktól egyaránt megbecsülve, maradandó, lényeges, mi az esetleges, mennyiben haladja meg az újabb földolgozás a régit, vagy mennyiben marad el alatta. Katonának volt ugyan érzéke a föladatnak ezen második, aesthetikai és pszichologiai fele iránt is, de jobban vonzotta az első lépés, a forrás fölतालálásában jelentkező tudományos élvezet. Különben is a közép-kori egyházi irodalom, a milyen termékeny mezőt nyit a kutatásra, ha pusztán a tárgyak vándorútja köti le figyelmünket, olyan kevés alkalmat ad, főként annak magyar nyelvű része, az aesthetikai vizsgálódásokra. A mi aesthetikai becsű mégis akad codexeinkben, annak jelentős részét módszeresen földolgozta és finom ízléssel értékesítette Beöthy Zsolt *A szépprózai elbeszélésben*. Nem csoda, ha Katona csak elvétve vállalkozott a kimutatott egyezések alapján aesthetikai ítélet mondására.

III.

A tudományos közvéleményben ezalatt mind határozottabban alakult ki a meggyőződés, hogy Katona azon a téren, melyre munkásságát szentelte, hova-tovább a tudomány legkiválóbb mesterei közé emelkedik. S mivel tárgykörének egyetemes volta miatt s nagy nyelvismeretétől támogatva, a külföld számára is hozzáférhetővé tudta tenni eredményeit: e méltánylásban osztozott a külföldi tudományos világ is. Nem akarom kelleténél többre becsülni a külföld véleményét. Tudom, hogy gyakran, nemzetiségi és politikai tendenciáktól vezetve, igazságtalan, s kétségtelen, hogy ránk nézve a döntő forum mégis a hazai tudományos közvélemény. Egy szempontból azonban nagy jelentősége van a külföld elismerő szavának. Míg nálunk, a tudományos élet concentráltsága következtében, az irodalmi mű elválaszthatatlanul összefonódik szerzőjének személyiségével, s az előbbiről szólva alig tudunk elvonatkozni az utóbbitól: a külföldi tudós ítélete tárgyyszerűbb, az ő szemében a magyar szerző pusztán név s valóban annyit ér, a mennyit művében nyújt.

Katona működéséről a külföldi tudósok egész serege nyi-

latkozott a legnagyobb elismeréssel s nemcsak szóval, dicsérvén s magasztalván munkásságát, hanem tettel is, oly módon, hogy fölvilágosításért, útbaigazításért, tanácsért fordultak hozzá Európa minden részéből, francziák és olaszok, németek és németalföldiek, oroszok és csehek. A sok bizonyáglevél közül csak kettőre hivatkozom. Az egyik, a legjellemzőbb, Cosquinnek, a kiváló franczia folkloristának kérése. Azt kérdezi Katonától (1903. okt. 24.), igaz-e az, a mit ő, Cosquin, állított egy régibb dolgozatában, hogy Pelbárt 1500 körül Rómában lakott? Jegyzetét, a melyre támaszkodva ezt annak idején említette, elvesztette s most Katonát kéri, állapítsa meg, milyen forrásból vehette ezt az adatát! A legmeghatóbbak viszont egy egyszerű Ferenczrendi szerzetesnek, Kruitwagen Bonaventurának, levelei. Oltahatatlan tudományszomj égett benne, de mivel minden vezetés híján mint teljes autodidakta nőtt föl, igen sok küzdelme volt a tudományokkal. Katonához mint ismeretlen mesterhez fordul (1903—1905), könyvczímeket, megoldandó Ferencz-problemákat, tudományos támogatást kérve és nyerve is tőle s érett kora ellenére rászánja magát, hogy Katona Ferencz-tanulmányai kedvéért megtanul magyarul.

Katonának ezen erkölcsi sikerei mellett külső sikerekben nem volt olyan része, a mennyi őt joggal megillette volna. A tudományos hierarchiában látszólag nem emelkedett s az értékének megfelelő állástól ekkor is épp oly messze volt, mint a 80-as évek végén. Mi nem az intézményeket s a tudomány embereit vonjuk érte felelősségre, mint többen tették, hanem szegényes culturviszonyainkat s a sorsot, mely nem kínált alkalmat Katonának a külső emelkedésre. A tudós világ megadta sorjában mindazt Katonának, a mi hatalmában állt. A Philologiai, a Néprajzi, a Nyelvtudományi Társaság, a mint módjukban állt, választmányi tagsággal tisztelték meg, az elsőnek titkára és folyóiratának szerkesztője, a másodiknak szintén, sőt 1906-tól alelnöke volt. Akadémiánk sem késett őt tagjai sorába iktatni s ezzel megadta neki azt az elismerést és kitüntetést, a mely a magyar tudomány munkásainak legszebb dísze, legbecsesebb jutalma. 1901 óta, a mikor nagy többséggel az I. osztály levelező tagjává választották, haláláig igen tevékeny részt vett az Akadémia beléletében. Az osztálynak egyik leg-

szorgalmasabb fölolvásója és állandó látogatója volt, a bizottságok, különösen a nyelvtudományi, tárgyalásaikban vették nagy hasznát az ő széleskörű ismereteinek és alapos tudományának. Legértékesebb dolgozatai Akadémiánk kiadásában jelentek meg; ő fejezte be a *Nyelvemléktár* régi sorozatát s ő volt megbízva az új, valóban tudományos *Nyelvemléktár* megindításával és szerkesztésével.

Az 1900. évben megnyílt előtte az egyetem is, de egyelőre nem a főkapuja, csak egy mellékajtócskája. Mint az összehasonlító irodalomtörténet magántanára, tizenöt féleven át huszonnyolcz collegiumot tartott, majd mindet oly tárgykörből, mely egyetemünkön mindeddig nem talált művelőre. Azt a nagy szellemi közösséget tette tanulmányai tárgyává, mely a keresztyén népek irodalmát századokon át egységbe fűzte, a középkori latin irodalmat, s bemutatta ennek magyar reflexeit, codex-irodalmunk legendáit és példáit. Mikor 1906-ban Széchy Károly halálával megürült a budapesti egyetemen a második magyar irodalomtörténeti tanszék, a bölcsészeti kar nagy többséggel őt ajánlotta és a felség 1908 február 4-én ki is nevezte egyetemi rendes tanárnak.

Valóra vált tehát a gráci jóslat: Katona méltó helyére jutott, Révai Miklós, Toldy Ferencz és Gyulai Pál örökébe. Nem volt méltatlan nagynevű elődeihez, noha fölfogása az egyetemi tanár hivatásáról némileg eltért azokétól. Úgy volt meggyőződve, hogy a tanár két főadata közül a tudományos nevelés a fontosabb, míg az előadást szerinte teljesen pótolja a könyv. A tanár a kathedrán dolgozni tanítson, olyan tudós nemzedéket neveljen, mely tudományos kérdéseket módszeresen megoldva, tovább vigye magát a tudományt. Nem kész igazságokat nyújtott tehát kidolgozott, szép előadás keretében, hanem azoknak az utaknak ismeretét, melyek ez igazságokra vezetnek. Éppen ezért működésének javarésze a seminarium falai közt folyt le, épp úgy, mint Gyulaié, a ki — noha más okból — szintén a seminariumi órákon hintette el termékenyítő gondolatait.

Itt, válogatott tanítványai bizalmas körében, bontakozott ki valójában az ő gazdag szelleme. Fölszabadítva magát az előadás bilincsei alól, a társalgás közvetlenebb módján tanított s tréfás ötletekbe, váratlan fordulatokba rejtve csepegtette

lelkükbe a maga nagy tudományát. Ekkor volt igazán elemében, ekkor ismerték meg tanítványai az igazi Katona Lajost. Előttünk is, a kiket barátságára méltatott, akkor tárult föl szellemének egész gazdagsága, midőn a mindennapi társalgás fesztelen hangján szólott hozzánk. Rendkívül szellemesen társalgott, akár a közéletet mozgató kérdésekről, akár a tudománynak még vitás igazságairól volt szó. Nem könnyed tréfákban, csillogó, de szappanbuborékként szétpattanó ötletekben jelentkezett szellemessége, hanem — hogy úgy mondjuk — tudományos mezben. Megjegyzései, gondolatai, ötletei mélyről törtek föl, a tudósnak lelkéből, de hirtelen, a pillanattól inspirálva. A kapcsolatok szokatlanságát jellemző erejük, merészségüket találó voltak igazolta. A kit a jó sorsa Katona közelébe vitt, főú és paraszt, tudós és gyermek, nő és férfi, egyaránt megérezte, hogy egy nagyeszű, mozgékony elméjű, az életet nyitott szemmel járó férfúval áll szemben. Innen volt tekintélye még azok előtt is, a kik tanulmányaik eltérő iránya miatt benne csak a szellemes, gondolatait kristálytisztán fogalmazó embert méltányolhatták s nem egyszersmind az ismeretekben gazdag tudóst. Igazi, megértő hívei természetesen a philologusok voltak, tanárai, kartársai és tanítványai. Ezért kísérték a szakemberek olyan osztatlan rokonszenvvel az ő egyetemi működését.

* * *

Sajnos, az a rakás kenyér, a melyet Mikes szerint mindannyiunk számára tartózkodásunk változatos helyein lerakott az Úr, Katona számára nem volt nagy, s főképen az egyetemre jutott belőle kevés. S ez teszi Katona sorsát olyan tragikussá. Évtizedeken keresztül hordja szívében a vágyat, hogy tudományszeretetét az élő szó hatalmával, az állás tekintélyével elterjeszsze a fiatalság fogékony lelkébe. Harminczöt évig nélkülöz, küzd, gyötrődik, tíz évig az otthon derűjében talál enyhülést vágyai hiúságáért, s mikor negyvenhatodik életében végre föllép a kathedrára, mielőtt egy nemzedék kikerült volna keze alól, hogy tovább haladjon a mestere nyomán, tanári működésének harmadik évében bevégzi földi pályáját. Elvitte magával a sírba az ő nagy tehetségét, tudományos erényeit s velük

a fejében zsongó vagy talán már-már életre kelő munkáknak egész sorát. A csapás nemcsak őt sujtotta, hanem a tudományt is.

Alig egy hónappal halála előtt, 1910 júniusában, egy pár napot töltöttünk együtt Dunántúl egyik kies parkjában, melynek árnyékos fáit, kanyargós utait, lágyan hullámzó tavát önmagukért is, páratlanul szíves házigazdájukért is, nagyon kedvelte. Bár így abban a környezetben volt, a melyet otthona után legjobban szeretett, állandóan lehangolt volt, nem bírta a járást, nem élvezte a természetet s borús leveleket írt feleségének. Iparkodott ugyan hozzánk alkalmazkodni, a kik Rousseau jelszavát követve, élveztük a gondtalan életet és a szabad természetet, de láttuk, hogy nehezeire esik. Egy este a naplementében gyönyörködtünk. Elmerengve nézett végig a tavon, s mikor Vörösmarty agyoncsépett szólamával fordultam hozzá, folytatva a verset, azt felelte, igaza van a költőnek, kincs, hír, gyönyör nem boldogít.

— Hát mi? — kérdeztem.

— Az erő, a testi erő — volt a válasz. — Ha tőlem függne, athléta szeretnék lenni!

Másfél hónap mulva, 1910 augusztus 3-án örökre elpihent kifáradt, beteg szíve.

FÜGGELÉK.

I. Katona Lajos életrajzi adatai.

1862. jún. 2-án született Váczott.
 1872—1878. gymnasiumi tanuló Váczott.
 1878—1880. gymnasiumi tanuló Esztergomban.
 1880. ápr. első nyomtatott műve (*Óda sz. Benedek emlékünne-
 pére*) az *Esztergom* cz. lapban.
 1880. jún. 6-án érettségi vizsgálatot tesz Esztergomban.
 1880—1883. bölcsészethallgató Budapesten.
 1883—1884. papnövendék Váczott.
 1884. első nyomtatásban megjelent könyve (*Völund kovács*).
 1884—1885. bölcsészethallgató Budapesten.
 1885—1887. bölcsészethallgató Grácban.
 1887. márcz. 16-án és 22-én doctori szigorlatot tesz Grácban.
 1887. júl. 13-án »sub auspiciis imperatoris« doctorrá avatják.
 1887. okt. 3-án tanárrá nevezi ki a minister a pécsi főreálba.
 1889. megjelen első maradandó értékű munkája (*A népmesékről*).
 1889. megalakítja a *Pécs-baranyai történelmi, régészeti és néprajzi
 társulatot*.
 1889. máj. 28-án tanári oklevelet szerez.
 1889—1908. tanár a budapesti II. ker. kath. főgymn.-ban.
 1891. febr. 14-én rendes tanár u. ott.
 1891—1892. szerkeszti az *Ethnographiát* és az *Életet*.
 1892. jún. 25-én a M. T. Akadémia nyelvtudományi bizottságának
 segédtagja.
 1892 nyarán tanulmányút Németországban.
 1893—1895. újságíró (*Hazánk*).
 1893 nyarán részt vesz Bécsben a *Versammlung deutscher Philolo-
 gen und Schulmänner* ülésén, utána tanulmányutat tesz Német-
 országban és Svájcban.
 1895. nyarán tanulmányozza Prágában az ethnographiai kiállítást.
 1896. a Magyar Néprajzi Társaság titkára.
 1896—1899. a Budapesti Philológiai Társaság második titkára.
 1896. júl. 30-án nőül veszi Thuránszky Irént.

1898. máj. első philológiai értekezése (*A Gesta Romanorum Sztárai-codex*).
- 1899—1901. a Budapesti Philológiai Társaság első titkára.
1900. júl. 1-én az összehasonlító irodalomtörténet magántanára a budapesti egyetemen (megerősítés : aug. 2.).
1900. nyarán tanulmányút Németországban.
1900. a *Gesta Romanorum* kiadása.
1901. máj. 10-én a M. T. Akadémia I. tagja.
1902. a Società internazionale di Studi Francescani tagja.
- 1902—1904. szerkeszti az Egyetemes Philológiai Közlönyt.
1905. husvét Assisiben.
1906. a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke.
1908. febr. 4-én Ő felsége kinevezi a magyar irodalomtörténet rendes tanárává a budapesti tud. egyetemre.
1909. márcz. 31-én a Kisfaludy-Társaság Shakspere-bizottságának kültagja.
1910. febr. 2-án a Kisfaludy-Társaság Népköltési Gyűjteményének szerkesztőjévé választatik.
1910. utolsó tanulmányai (márcz. : *A népköltés a néplélektan tárgy-körében* ; halála után, szept. : *Shakespeare Cymbelinje*).
1910. aug. 3-án meghalt Budapesten.

II. Katona Lajos szerepe az Akadémiában.

1892. jún. 25. megválasztatik a Nyelvtudományi Bizottság segéd tagjának. (Ismételten : 1895. jún. 24., 1898. decz. 19.)
1897. jún. 4. Munkácsi Bernát bemutatja Katona *A magyar mythologia irodalma* cz. dolgozatának I. részét.
1901. febr. levelező tagnak ajánlja az I. a) alosztályba Bánóczi József levelező tag.
1901. máj. 7. levelező tagnak jelöli az I. osztály.
1901. máj. 10. a nagygyűlés megválasztja.
1902. febr. 3. fölolvassa *Temesvári Pelbárt példái* cz. székfoglaló értekezését. Kivonata Akad. Ért. 1902 : 410—418. I. Egész terjedelmében Ért. a ny. és széptud. köréből, XVIII : 2. sz. 89. I.
1902. máj. 7. jelentést tesz az Ipolyi-pályázatról. Akad. Ért. 1902 : 385—390. I.
1902. jún. 2. *Az Ehrenfeld- és Domonkos-codex forrásairól* értekezik. Kivonata Akad. Ért. 1902 : 511—514. I.
1903. jan. 5. fölolvassa *Alexandriai Szt. Katalin legendája* cz. értekezését. Kivonata Akad. Ért. 1902 : 58—74. I. Egész terjedelmében Ért. a ny. és széptud. köréből, XVIII : 5. sz. 96. I.
1903. márcz. 18-án mint előadó résztvesz a Karacsay-codex Bizottság tárgyalásán. (Az ifj. Sziunyei Józseftől betérjesztett jelentést olv. *Akad. Ért.* 1903 : 193—210. I.)

1903. jún. 8. *A Virginia-codex Ferencz-legendájáról* értekezik. Kivonata Akad. Ért. 1903 : 569—581. l.
1903. okt. 26. bírálólul kiküldetik a Gróf Nádasdy-pályázathoz.
1904. jan. 4. *A Teleki-codex legendáiról* értekezik. Kivonata Akad. Ért. 1904 : 97—102. l. Egész terjedelmében Ért. a ny. és széptud. köréből, XVIII : 10. sz. 80. l.
1904. febr. 22. jelentést terjeszt be a rovásírás-írás ügyében kiküldött bizottság részéről. Akad. Ért. 1904 : 348—354. l.
1904. okt. 3. megbízatik, hogy Ujfalvy Károly k. tag fölött emlékbeszédet tartson.
1904. nov. 21. *A Festetics-codex bűnbánatos zsoltáirairól* tart fölolvast. Akad. Ért. 1905 : 26—30. l.
1905. jan. 2. fölolvassa *A Kedd asszonya* cz. értekezését. Kivonata Akad. Ért. 1905 : 52—57.
1905. jún. 20. a Szótári Bizottság r. tagjává választatik.
1906. jan. 8. *Codexünk forrásairól* értekezik. Kivonata Akad. Ért. 1906 : 289—299. l.
- 1906-iki költségvetés szerint megbízatik az új *Nyelvemléktár* I. kötetének kiadásával. V. ö. Akad. Ért. 1906 : 58—62. l.
1907. máj. 6. fölolvassa *Tundal látomásának töredéke a Sándor-codexben* cz. dolgozatát. Kivonata *Túlvilági látomások codexünkben* cz. alatt Akad. Ért. 1907 : 500—507. l.
1907. decz. 2. jelentést tesz a *Nyelvemléktár befejezéséről*. Kivonata Akad. Ért. 1908 : 5—12. l.
1908. megjelen Katona szerkesztésében és bevezetésével az Akadémia megbízásából készített *Nyelvemléktár* XV. kötet. XLIII., 360. l.
1908. okt. 26. bírálólul küldetik a Bésán-pályázathoz.
1909. jún. 1. Fölolvassa *Az Erdy-codex egy fejezetéről* szóló dolgozatát. Kivonata Akad. Ért. 1909 : 456—462. l.
1909. jún. 1. bemutatja Vargha Damján dolgozatát (*A nagyszombati codex »Teljes bölcsesség«-ének értéke és forrása*).
1909. decz. 20. a Classica-philologiai Bizottság r. tagjává választatik.
1909. nov. 2. bemutatja Jablonkay Gábor S. J. dolgozatát (*Egy újabban talált nyelvemlék-töredék*).
1910. aug. 5. az Akadémia nevében Ballagi Aladár r. tag elbúcsúztatja a sírnál.
1910. okt. 3. Császár Elemér l. tag megbízatik, hogy Katona Lajos fölött emlékbeszédet tartson.
1910. nov. 28. Semsey Andor t. tag Katona könyvtárát az Akadémiának ajándékozza.
1911. Akad. Ért. 465—514. l. néhai Katona Lajos könyvtárának címjegyzéke.
1912. máj. 28. Császár Elemér emlékbeszédet tart Katona fölött.

VI. kötet.	V. Oppolzer Tivadar külső tagról. <i>Konkoly Miklós</i> tiszt. tagtól	—	kor. 30 fill.
	VI. Paúr Iván lev. tagról. <i>Hampel József</i> 1. tagtól	—	> 50 >
	VII. Pauer János 1. tagról. <i>Dr. Czobor Béla</i> 1. tagtól	1	> 20 >
	VIII. Heer Oszvald külső tagról. <i>Klein Gyula</i> 1. tagtól	—	> 80 >
	IX. Balogh Kálmán r. tagról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól	1	> 20 >
	X. Pott Frigyes Ágoston k. tagról. <i>Pecz Vilmos</i> 1. tagtól	—	> 40 >
	XI. Danielik János t. tagról. <i>Szvorényi József</i> t. tagtól	—	> 60 >
	XII. Apáthy István r. tagról. <i>Matlekovich Sándor</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	XIII. Rómer F. Flóris r. tagról. <i>Hampel J.</i> 1. tagtól	1	> 20 >
	XIV. Zsigmondy Vilmos 1. tagról. <i>Péck Antal</i> 1. tagtól	—	> 50 >
	XV. Rónay János Jácint r. tagról. <i>Pór Antal</i> 1. tagtól	—	> 60 >
VII. kötet.	I. Pesty Frigyes r. tagról. <i>Ortvay Tivadar</i> 1. tagtól	—	> 30 >
	II. Gorové István t. tagról. <i>György Endre</i> 1. tagtól	—	> 40 >
	III. Beöthy Leó 1. tagról. <i>György Endre</i> 1. tagtól	—	> 40 >
	IV. Jendrássik Jenő r. tagról. <i>Klug Nándor</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	V. Rádzsa Rádzsendralála Mitra k. t.-ről. <i>Duka Tivadar</i> 1. tagtól	—	> 80 >
	VI. Kacsokovics Lajos 1. tagról. <i>Nagy Iván</i> r. tagtól	—	> 20 >
	VII. Ballagi Mór r. tagról. <i>Imre Sándor</i> r. tagtól	1	> — >
	VIII. Lenhossék József r. tagról. <i>Mihalkovics Géza</i> r. tagtól	—	> 90 >
	IX. Haán Lajos 1. tagról. <i>Zsilinszky Mihály</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	X. Keleti Károly r. tagról. <i>Jekelfalussy József</i> 1. tagtól	—	> 60 >
VIII. kötet.	I. Szücs István lev. tagról. <i>Ballagi Géza</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	II. Renan mint orientalista. <i>Goldziher Ignác</i> r. tagtól	2	> — >
	III. Pančič József külső tagról. <i>Kanitz Ágost</i> 1. tagtól	—	> 80 >
	IV. Báró Kemény Gábor t. tagról. <i>György Endre</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	V. Wenzel Gusztáv r. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> r. tagtól	1	> 50 >
	VI. Sir Richard Owen k. tagról. <i>Margó Tivadar</i> t. tagtól	1	> — >
	VII. Vajkay Károly 1. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	—	> 60 >
	VIII. Grünwald Béla 1. tagról. <i>Láng Lajos</i> r. tagtól	—	> 60 >
	IX. Deák Farkas r. tagról. <i>Bárá Radvánszky Béla</i> t. tagtól	—	> 30 >
	X. Szabó Károly r. tagról. <i>Szilágyi Sándor</i> r. tagtól	—	> 30 >
	XI. Markuszovszky Lajos t. tagról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól	—	> 60 >
	XII. Roscher Vilmos k. tagról. <i>Kautz Gyula</i> r. tagtól	1	> 50 >
IX. kötet.	I. Canth Caesar k. tagról. <i>Óváry Lipót</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	II. Dankó József lev. tagról. <i>Pór Antal</i> r. tagtól	—	> 60 >
	III. Nagy Imre r. tagról. <i>Fejérpataky László</i> r. tagtól	—	> 50 >
	IV. Ludwig K. F. V. k. tagról. <i>Klug Nándor</i> r. tagtól	—	> 60 >
	V. Kronecker Lipót k. tagról. <i>Rados Gusztáv</i> 1. tagtól	—	> 30 >
	VI. Margó Tivadar t. tagról. <i>Entz Géza</i> r. tagtól	—	> 60 >
	VII. Gneist Rudolf k. tagról. <i>Concha Győző</i> 1. tagtól	—	> 80 >
	VIII. Du Bois-Reymond E. k. tagról. <i>Thanhoffer L.</i> r. tagtól	—	> 60 >
	IX. Xántus János 1. tagról. <i>Mocsáry Sándor</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	X. Hazslinszky Frigyes r. tagról. <i>Mágócsy-Dietz S.</i> 1. tagtól	—	> 80 >
	XI. Finály Henrik 1. tagról. <i>Márki Sándor</i> 1. tagtól	1	> 20 >
	XII. Török József és Antal Géza tagokról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól	—	> 60 >
X. kötet.	I. Spencer Wells k. tagról. <i>Duka Tivadar</i> 1. tagtól	—	> 30 >
	II. Szathmáry György 1. tagról. <i>Zsilinszky Mihály</i> r. tagtól	—	> 60 >
	III. Gladstone W. E. k. tagról. <i>György Endre</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	IV. Ábel Jenő 1. tagról. <i>Hegedüs István</i> 1. tagtól	—	> 60 >
	V. Horvát Boldizsár t. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	1	> — >
	VI. Nagy Iván r. tagról. <i>Márki Sándor</i> 1. tagtól	—	> 40 >
	VII. Mihalkovics Géza r. tagról. <i>Thanhoffer Lajos</i> r. tagtól	—	> 50 >
	VIII. Pasteur Lajos k. tagról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól	1	> — >
	IX. Capasso Bertalan k. tagról. <i>Óváry Lipót</i> 1. tagtól	—	> 30 >
	X. Jurányi Lajos r. tagról. <i>Mágócsy-Dietz Sándor</i> 1. tagtól	1	> — >
	XI. Bunsen Róbert k. tagról. <i>Than Károly</i> r. tagtól	1	> — >
	XII. Gr. Andrássy Manó 1. tagról. <i>Br. Radvánszky Béla</i> t. tagtól	—	> 30 >
XI. kötet.	I. Domanovszky Endre 1. tagról. <i>Alexander Bernát</i> 1. tagtól	—	> 30 >
	II. Hauer Ferencz k. tagról. <i>Böckh János</i> 1. tagtól	1	> 20 >
	III. Télfy Iván 1. tagról. <i>Pecz Vilmos</i> 1. tagtól	—	> 80 >

XI. kötet.	IV. Szilágyi Sándor r. tagról. <i>Fraknói Vilmos</i> r. tagtól	2 kor. — fill.
	V. Laufenauer Károly l. tagról. <i>Ketty Károly</i> l. tagtól	— > 30 >
	VI. Arneht Alfréd k. tagról. <i>Károlyi Árpád</i> r. tagtól	— > 40 >
	VII. Hollósy Jusztinián l. tagról. <i>Fehér Ipoly</i> t. tagtól	— > 40 >
	VIII. Jekelfalussy József r. tagról. <i>Vargha Gyula</i> l. tagtól	— > 40 >
	IX. Fodor József r. tagról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól	— > 20 >
	X. Horvát Alfréd k. tagról. <i>Károlyi Árpád</i> r. tagtól	— > 40 >
	XI. Halász Ignác l. tagról. <i>Szilasi Mór</i> l. tagtól	— > 40 >
	XII. Tóth Lőrincz r. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> r. tagtól	1 > — >
XII. kötet.	I. Taine Hippolyt k. tagról. <i>Alexander Bernát</i> l. tagtól	— > 60 >
	II. Heller Ágost r. tagról. <i>Fröhlich Izidor</i> r. tagtól	— > 60 >
	III. Kerékgyártó Árpád l. tagról. <i>Békefi Remig</i> l. tagtól	— > 60 >
	IV. Plósz Pál l. tagról. <i>Lengyel Béla</i> r. tagtól	— > 30 >
	V. B. Balassy Ferencz l. tagról. <i>Szentkláray Jenő</i> l. tagtól	— > 80 >
	VI. Kondor Gusztáv l. tagról. <i>Kövesligethy Radó</i> l. tagtól	— > 60 >
	VII. Kronos Ferencz k. tagról. <i>Wertheimer Ede</i> l. tagtól	— > 30 >
	VIII. Bertrand Sándor k. tagról. <i>Wosinsky Mór</i> l. tagtól	— > 30 >
	IX. Torma Károly r. tagról. <i>Téglás Gábor</i> l. tagtól	— > 60 >
	X. Czobor Béla r. tagról. <i>Békefi Remig</i> l. tagtól	— > 80 >
	XI. Ráth Zoltán l. tagról. <i>Vargha Gyula</i> l. tagtól	— > 60 >
	XII. Szigeti József l. tagról. <i>Berczik Árpád</i> l. tagtól	— > 45 >
XIII. kötet.	I. Mátyás Flórián r. tagról. <i>Békefi Remig</i> l. tagtól	— > 40 >
	II. Pulszky Ágost l. tagról. <i>Concha Győző</i> r. tagtól	— > 80 >
	III. Staub Mór k. tagról. <i>Mágócsy-Dietz S.</i> l. tagtól	— > 80 >
	IV. Gróf Kun Géza tisz. és ig. tagról. <i>Goldziher I.</i> r. tagtól	— > 60 >
	V. Br. Radvánszky Béla t. és ig. tagról. <i>Zsilinszky M.</i> r. tagtól	— > 60 >
	VI. Fayer László lev. tagról. <i>Balogh Jenő</i> lev. tagtól	1 > — >
	VII. Hoffmann Pál r. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> r. tagtól	— > 30 >
	VIII. Wosinsky Mór l. tagról. <i>Ortway Tivadar</i> r. tagtól	1 > — >
	IX. Reclus Elisée k. tagról. <i>Lóczy Lajos</i> r. tagtól	— > 80 >
	X. Csapár Benedek l. tagról. <i>Ortway Tivadar</i> r. tagtól	1 > 20 >
	XI. Schmidt Sándor l. tagról. <i>Schafarzik Ferencz</i> l. tagtól	— > 60 >
	XII. Hegedüs Sándor r. tagról. <i>Nagy Ferencz</i> r. tagtól	— > 80 >
XIV. kötet.	I. Bubics Zsigmond t. tagról. <i>Ortway Tivadar</i> r. tagtól	1 > 20 >
	II. Sir William Thomson, lord Kelvin l. tagról. <i>Fröhlich Izidor</i> r. tagtól	1 > — >
	III. Falk Miksa l. tagról. <i>Gaal Jenő</i> r. tagtól	— > 40 >
	IV. Vadnai Károly r. tagról. <i>Berczik Árpád</i> r. tagtól	— > 40 >
	V. Széchy Károly l. tagról. <i>Décsi Lajos</i> l. tagtól	— > 60 >
	VI. Boissier Gaston k. tagról. <i>Csengeri János</i> l. tagtól	— > 60 >
	VII. De Goeje M. és Barbier de Meynard k. tagokról. <i>Goldziher Ignác</i> r. tagtól	— > 60 >
	VIII. Brusa Emil k. tagról. <i>Balogh Jenő</i> l. tagtól	— > 60 >
	IX. Högyes Endre r. tagról. <i>Tangl Ferencz</i> l. tagtól	— > 60 >
	X. Liphay Sándor r. tagról. <i>Kherndl Antal</i> r. tagtól	— > 60 >
	XI. Schenek István l. tagról. <i>Kosutány Tamás</i> l. tagtól	— > 30 >
	XII. Kőváry László l. tagról. <i>Márki Sándor</i> l. tagtól	1 > — >
XV. kötet.	I. Moissan Henrik k. tagról. <i>Lengyel Béla</i> r. tagtól	— > 40 >
	II. Krumbacher Károly k. tagról. <i>Pecz Vilmos</i> r. tagtól	1 > 20 >
	III. Gothard Jenő l. tagról. <i>Konkoly Miklós</i> t. tagtól	— > 40 >
	IV. Knauz Nándor r. tagról. <i>Kollányi Ferencz</i> l. tagtól	2 > — >
	V. Kautz Gyula ig. és r. tagról. <i>Földes Béla</i> r. tagtól	1 > — >
	VI. Malagola Károly k. tagról. <i>Óváry Lipót</i> l. tagtól	— > 20 >
	VII. Misteli Ferencz k. tagról. <i>Simonyi Zsigmond</i> r. tagtól	— > 80 >
	VIII. Szarvas Gábor r. tagról. <i>Simonyi Zsigmond</i> r. tagtól	— > 60 >
	IX. Huber Alfonz k. tagról. <i>Károlyi Árpád</i> r. tagtól	— > 80 >
	X. Bartal Antal r. tagról. <i>Gyomlay Gyula</i> l. tagtól	1 > — >